

DROBNÉ ČLÁNKY

ANTONÍN BARTONĚK

LINEÁRNÍ PÍSMO B A HEGEMONIE ŘEKŮ NA KRÉTĚ V POZDNÍ DOBĚ MINOJSKÉ

Rozluštění lineárního písma B¹ patří k největším úspěchům, jichž bylo dosaženo v luštění neznámých písem za několik posledních desetiletí. Ale tento objev, kterým se rázem posunula horní hranice řeckých písemných památek z 8. stol. př. n. l. do století patnáctého, současně způsobil, že nyní bude třeba podrobit důkladnému přezkoumání všechny dosavadní názory o předhistorickém vývojovém období řeckého ethnického živlu i o t. zv. homérské společnosti.

Dnes lze již považovat za zcela prokázané Ventrisovo a Chadwickovo zjištění, že jazyk, skrývající se za lineárním písmem B, je skutečně řečtina,² ať už bylo nářeční zabarvení této řečtiny jakékoli. Jak Knossos druhé poloviny patnáctého století, tak nedávno prozkoumaný Pylos z konce století třináctého byly již zcela určitě ovládány Řeky, stejně jako všechna ostatní města řecké pevniny, kde byly doposud nalezeny doklady lineárního písma B (Théby, Mykény, Tiryns, Orchomenos, Eleusis; vesměs jde o texty ze 14., resp. — v případě Théb — z 15. stol.). I pro historii řecké pevniny znamená tedy Ventrisův objev značný přínos v tom, že tím nyní byla s konečnou platností potvrzena domněnka o řeckém rázu pozdně helladské, t. j. mykénské civilisace; avšak především se po rozluštění lineárního písma B ukázaly ve zcela novém světle ethnické poměry na pozdně minojské Krétě.

Badatelé vcelku až do nedávna nebrali vůbec v úvahu, že by se byli Řekové mohli politicky v Knossu uplatnit již před posledním velkým rozbořením tamního paláce (cca 1400 př. n. l.), a právě naopak spojovali s prvními projevy politického rozmachu Řeků teprve jeho zničení.³ Plně ovládnutí Kréty »mykénskými Achaji« se pak kladlo obvykle až do poloviny 13. stol., a uvádělo se v souvislost s výskytem t. zv. středovýchodního stylu v keramice, blízkce příbuzného se současnou keramikou kontinentální.⁴ Rozluštění lineárního písma B uvedlo tyto domněnky na správnou míru, i když přitom nikterak neodklidilo možnost, že knosský palác rozbořili někteří z dalších řeckých příchozích.⁵ Také však nepozbylo zcela váhy ani tvrzení, vysvětlující pád Knossu domorodým povstáním proti současným vláděům⁶ a zakládající se na zjištění, že krétské památky hmotné kultury měly opět v třetím období pozdní doby minojské (1400 až 1200) spíše domácí ráz a byly podstatně méně pod pevninským vlivem, než tomu bylo v Knossu období předcházejícího.⁷ Tento pokus o vysvětlení zániku knosského paláce by bylo ovšem nyní třeba přesněji formulovat v tom smyslu, jako by šlo o *domácí* revoltu proti cizí *řecké* hegemonii.⁸

Obtíž je jen v tom, že celkem současně došlo na Krétě i k rozboření mnoha dalších sídlišť,⁹ a v těch právě vládly domácí dynastie, jež se zřejmě — jak ukazují archeologické památky — dovedly až do té doby s úspěchem bránit vlivům, vycházejícím z Knossu. To činí výklady o domorodé revoltě méně pravděpodobnými a ukazuje spíše na organisovaný útok zvenčí, snad i se strany Neřeků (?).

Není zatím zcela jisté ani to, kdy a jak se Řekové nadvládý v Knossu zmocnili. Většinou se nyní uznává, že se tak stalo ke konci prvního období pozdní doby minojské (cca 1450) a že se řecká hegemonie na Krétě tehdy asi omezovala pouze na Knossos. Tato domněnka je založena na téměř obecně přijímaném předpokladu o neřeckém charakteru jazyka, který byl zachycován starším lineárním písmem A, a souvisí s časově i místně velmi omezeným výskytem lineárního písma B. Téměř všechny doklady tohoto písma, pokud byly doposud na Krétě nalezeny (na 2800 textů), pocházejí totiž z archivu knosského paláce a byly zhotoveny nedlouho před jeho zničením,¹⁰ naproti tomu doklady lineárního písma A, i když zahrnují jen asi 220 nápisů,¹¹ byly nalezeny celkem na čtrnácti různých místech ostrova a časově se vztahují k více než třem stoletím (cca 1750—1400). Nejvíce těchto textů pochází z Hagia Triada (na 170), ale našly se i v Knossu a v jeho okolí (16), v Palaikastru (11), ve Faistu (5), v Tylissu (4) a jinde. Přitom však jen v Knossu bylo někdy mezi léty 1500 (poslední knosské doklady lineárního písma A z t. zv. domu fresek) a 1400 (rozboření paláce) vystřídáno toto písmo svou mladší formou, lineárním písmem B, kdežto mimo Knossos se zřejmě i v druhé polovině 15. stol. používalo výlučně lineárního písma A. Jeho nejpozdější doklady pocházejí z Tylissu¹² a jsou přibližně stejně staré jako dokumenty z knosského královského archivu. O tom, jak málo se projevoval zde, i v mnoha jiných krétských městech, vliv řeckých vládců, svědčí konečně i zjištění archeologů, že Evansovo druhé pozdně minojské období (1455—1400) zůstává se svou typickou pevninskou kulturou omezeno pouze na Knossos, zatím co na ostatní Krétě dožívají až do konce 15. stol. kulturní formy období předcházejícího.¹³

Do jiné doby kladou ovšem příchod Řeků na Krétu badatelé, kteří hledají řečtinu i mimo lineární písmo B. Tak podle V. Georgijeva¹⁴ jsou složeny řecky též nápisy, psané lineárním písmem A, a to s jistotou aspoň texty z Hagia Triada. Podobně i Ch. G. Starr¹⁵ klade první řeckou invasi do minulosti podstatně dále, než se obecně uznává, a spojuje ji s oním rozbořením knosského paláce, ke kterému došlo na začátku pozdně minojského období (tedy cca 1580) a jež bývá obvykle — a snad i s větší pravděpodobností — vysvětlováno zemětřesením.¹⁶ Ale jak se zdá, důvody proti indoevropskému charakteru jazyka, zapisovaného lineárním písmem A, jsou tak silné,¹⁷ že lze vskutku stěží předpokládat nějakou řeckou hegemonii na Krétě před rokem 1500 př. n. l. Určitě byla ona modifikace lineárního písma A, již říkáme lineární písmo B, provedena právě jen pro účely řeckého jazyka,¹⁸ a to asi přímo pro ten dialekt, jehož dalším pokravčováním jsou nářečí skupiny arkado-kyperské; zda byl tento dialekt více spjat s pozdějšími nářečími aiolskými či ionskými,¹⁹ o tom je zatím obtížné rozhodnout, zvláště když je vůbec velmi nejisté, do jaké míry lze jednotlivým kmenovým formacím dob pozdějších přisuzovat totéž rozmístění již v tak raném vývojovém údobí řeckého ethnického živlu.

Jestliže aspoň zčásti panuje mezi badateli shoda o tom, kdy se Řekové zmocnili Knossu, zůstává dosud naopak velmi nejisté, jakým způsobem se ho zmocnili. Je zcela vysvětlitelné, proč až do rozluštění lineárního písma B nepředpokládali odborníci řecký politický vliv na Krétě před rokem 1400; archeologicky se totiž dodnes nepodařilo v Knossu z druhé poloviny šestnáctého a z patnáctého století prokázat nějaký násilný zásah, který by ukazoval na převzetí vlády jiným ethnickým elementem.²⁰ Jakýmsi politickým změnám na Krétě by nasvědčovalo pouze rozboření paláců ve Faistu a v Hagia Triada, které se událo kolem 1475, a jež snad A. Furumark²¹ právem přičítá tehdejším vládcům z Knossu. V samotném tomto městě pak došlo asi již něco předtím k změně vlády nenásilnou cestou, jak je to vůbec častým zjevem v prehistorii řecko-egejských ethnických vztahů a jak to lze předpokládat podle archeologických nálezů, i podle starověké tradice též pro Attiku. Z toho všeho je sotva sice možno vyvozovat něco určitého o případném indoevropském charakteru aspoň části předřeckého obyvatelstva na Krétě, přece však je takováto nenásilnost na pováženou a ponechává stále jakousi naději zástancům teorie o indoevropském předřeckém obyvatelstvu v Egeidě (Georgijev, van Windekens, Merlingen), jakkoli jinak samotné rozluštění lineárního písma B touto teorií silně otfáslo.

Zbývá odpověď na otázku, kde lineární písmo B vzniklo. Obvykle se klade jeho původ na Krétu do druhého období pozdní doby minojské a soudí se, že se teprve odtud dostalo na pevninu. Ale tvrdí se někdy i opak. Podle Furumarka²² došlo k jeho vzniku právě na řecké pevnině již někdy kolem 1600 — modifikací lineárního písma A v době šachtových hrobů za převládajícího vlivu kultury krétské —, a odtud bylo v polovině století patnáctého — za převládajícího zpětného vlivu kultury helladské — přeneseno řeckými dobyvateli na Krétu. Tomu by snad nasvědčovalo zjištění, že nejstarší doklady lineárního písma B, nalezené na řecké pevnině, totiž texty z Théb, pocházejí někdy z druhé poloviny 15. stol.; jsou tedy asi stejně staré, nebo snad dokonce starší než tabulky z Knossu. Zatím však zůstal Furumark s touto svou domněnkou osamocen. Stran onoho tak časného nálezu z Théb je možno spíše soudit, že tu jde o jeden z nejranějších projevů lineárního písma B, přeneseného právě z Kréty na pevninu, a že nedostatek dalších dokladů z doby mezi léty 1400 až 1200, především v Pylu a v Mykénách, souvisí pouze s tím, že na těchto místech došlo k zničení staveb, v nichž byly chovány běžné hospodářské písemnosti, až kolem roku 1200 př. n. l., resp. 1275 př. n. l., tedy podstatně později než v Knossu.

Lze tedy zatím naše vědomosti o řecké hegemonii na pozdní minojské Krétě shrnout asi takto: Lineární písmo B vzniklo jako speciální, řeckým jazykem přímo vyžadovaná modifikace lineárního písma A. Došlo k tomu někdy v první polovině 15. stol., když se zmocnili vlády v Knossu — pravděpodobně způsobem nepříliš násilným — první řečtí příchozí; brzy nato bylo importováno na řeckou pevninu. Na ní se udrželo po více než dvě století, kdežto na Krétě mizí s pádem pozdně minojského paláce knosského, způsobeným okolnostmi, o nichž není zatím ještě jasno, zda je lze přičíst útoku zvenčí či vzpouře domácího obyvatelstva.

Poznámky

¹ Viz podrobný referát v mém článku, Nynější stav v luštění krétského lineárního písma B, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, A 4 (1956), str. 108—122.

² M. Ventris — J. Chadwick, Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives, Journal of Hellenic Studies 73 [1953], 84—103.

³ J. D. S. Pendlebury, The Archaeology of Crete: an Introduction, London 1959, str. 230 n.

⁴ Pendlebury, 260 n.

⁵ V. Ehrenberg, Griechische Urkunden des zweiten Jahrtausends v. Chr., Historische Zeitschrift 180/1 (August 1953), 5; srov. i M. P. Nilsson, Das frühe Griechenland, von innen gesehen, Historia 5 [1955], 260; Ch. G. Starr, The Myth of the Minoan Thalassocracy, Historia 3 [1955], 288.

⁶ Tuto teorii uvádí Pendlebury, 229; sám se však s ní neztotožňuje (srov. P. 250).

⁷ Srov. Pendlebury, 229.

⁸ Tak Starr, l. c.

⁹ Pendlebury, 228 n.

¹⁰ Ventris—Chadwick, 85.

¹¹ Sterling Dow, Minoan Writing, American Journal of Archaeology 58 [1954], 115.

¹² A. Furumark, Ägäische Texte in griechischer Sprache, Eranos 51 [1953], 107.

¹³ Pendlebury, 224.

¹⁴ V. Georgijev, Vvedeniye v čtenije i tolkovaniye krito-mikenskich nadpisej, Izvestija Akademiji nauk SSSR, Otdelenije literatury i jazyka 14 [1955], 274.

¹⁵ Starr, l. c.

¹⁶ Pendlebury, 175, resp. 180.

¹⁷ Srov. zvl. několik článků A. Koberové (AJA 49 [1945], 143—151; 50 [1946], 268—276; 52 [1948], 82—103, zvl. 101; Archiv orientální 17 [1949], 386—398).

¹⁸ Nešlo tedy asi o pouhou úřední reformu písma, jak soudí Evans (Scripta Minoa I 39; srov. ještě i SM II 2 [ed. Myres.]).

¹⁹ Viz zvl. E. Risch, Die Gliederung der griechischen Dialekte in neuer Sicht, Museum Helveticum 12 [1955], 61—76; srov. i V. Pisani Die Entzifferung der Aegaeischen Linear B Schrift und die griechischen Dialekte, Rheinisches Museum 98 [1955], 1—16.

²⁰ Pendlebury, 184.

²¹ Furumark, l. c.

²² Furumark, l. c.

ЛИНЕЙНЫЙ АЛФАВИТ Б И ГРЕЧЕСКАЯ ГЕГЕМОНИЯ НА КРИТЕ В ПОЗДНЕЙШУЮ МИНОЙСКУЮ ЭПОХУ

Автор суммирует в своей работе новые данные о греческой гегемонии на Крите. Эти данные получены в связи с разгадкой линейного алфавита Б. Этот алфавит возник как особая, для греческого языка необходимая модификация линейного алфавита А, происшедшая когда-то в первой половине 15-го века в то время, когда властью в Кноссе завладели — вероятно не слишком насильственным путем — первые греческие пришельцы и алфавит был вскоре после этого импортирован на греческий материк, где удержался более двух веков, тогда как на Крите исчез вместе с последним разрушением кносского дворца. Причины этого разрушения еще не выяснены. Возможно, они были вызваны внешним натиском или же восстанием туземного населения.

Перевел: С. Жажа.

**LINEAR SCRIPT B AND THE HEGEMONY OF THE GREEKS IN CRETE
IN THE LATE MINOAN PERIOD**

The author sums up in his paper the new discoveries about the Greek hegemony in Crete, which have resulted from the deciphering of Linear Script B. This script developed as a special modification of Linear Script A to meet the demands of the Greek language at some time during the first half of the 15th century, when the first Greek arrivals in Crete took over the government in Knossos — probably not by any great expenditure of force — and was soon thereafter exported to the Greek mainland. There it remained in use for more than two centuries, whereas in Crete it vanished along with the last great destruction of the palace at Knossos. We do not yet know sufficient about the circumstances of this destruction to state whether it was caused by external pressure or by a revolt of the local inhabitants.

Translated by J. Kocmanová.